

חכמים ויצרים – והקדושה היכן?

במסכת קידושין יש מספר סיפורים על תנאים ואמוראים שכשלו או כמעט כשלו ביצר העריות. אעסוק בשניים מהסיפורים האלה הנמצאים אחרי המשנה העוסקת בדיני ייחוד. שני הסיפורים הם על תנאים שהם עמוד התווך של המשנה: רבי מאיר ורבי עקיבא. לפי פשט הסיפורים, שני תנאים אלו רדפו אחרי אשה וכמעט שהגיעו לידי עבירה. לאחר הצגת הסיפורים, אציג את השאלות המתבקשות על סיפורים אלו, לצד פירושים שונים שניתנו במהלך הדורות. ולבסוף, לאור ניתוח והבנה מעמיקה של סיפורים אלו, אבקש להציע דרך מחודשת להבנת המאמר: 'כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו' (סוכה נב ע"א, ועוד).

רבי מאיר, האשה והנהר

הגמרא מספרת שרבי מאיר היה מתלוצץ על עובדי עבירה. רש"י מסביר שרבי מאיר היה מתלוצץ על כך שאנשים לא הצליחו להתגבר על יצרם, כיון שבעיניו היה זה דבר קל להתגבר על היצר:

רבי מאיר הוה מתלוצץ בעובדי עבירה. יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בהך גיסא דנהרא. לא הוה מברא. נקט מצרא וקא עבר. כי מטא פלגא מצרא, שבקיה, אמר: אי לאו דקא מכרזי ברקיעא הזהרו ברבי מאיר ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי.
(קידושין פא ע"ב)

תרגום חופשי: רבי מאיר היה מתלוצץ בעובדי עבירה. יום אחד, השטן נדמה לרבי מאיר כאשה בצד השני של הנהר, ולא היתה מעבורת כדי שיוכל רבי מאיר להתקרב אליה. היה חבל שהיה מתוח מגדה אחת של הנהר לגדה השנייה, ובעזרתו רבי מאיר עבר לצד השני. כשהוא הגיע לאמצע החבל מעל הנהר, עזב אותו השטן. אמר (השטן): לולי מכרזים ברקיע הזהרו ברבי מאיר ותורתו, הייתי עושה מדמך שתי מעות.

סתם משנה רבי מאיר, אין לנו אדם גדול כמו התנא רבי מאיר, ובכל זאת, למרות תורתו הגדולה, הוא רדף אחרי אשה, ואף עשה לוליינות ונתלה על חבל מעל הנהר, וזאת רק בכדי להגיע אליה.

רבי עקיבא, האשה והדקל

סיפור דומה נוסף, הפעם על רבי עקיבא, מורו של רבי מאיר, מופיע מיד לאחר הסיפור הראשון:

רבי עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה. יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בריש דיקלא. נקטיה לדיקלא וקסליק ואזיל. כי מטא לפלגיה דדיקלא, שבקיה, אמר: אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהירו ברבי עקיבא ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי.
(שם)

תרגום חופשי: רבי עקיבא היה מתלוצץ בעוברי עבירה. יום אחד השטן נדמה לרבי עקיבא כאשה העומדת בראש הדקל (שהוא עץ גבוה ומסוכן לטיפוס). אחז רבי עקיבא בדקל והתחיל לעלות. כשהגיע לאמצע הדקל, עזב אותו השטן. אמר (השטן): לולי מכרזים ברקיע הזהירו ברבי עקיבא ותורתו, הייתי עושה מדמך שתי מעות.

קל לראות את הדמיון הגדול בין הסיפורים - שניהם נפתחים בהצגת היחס המזלזל של תנאים אלו כלפי עוברי עבירה; בשניהם השטן נדמה לתנאים כאשה; בשניהם האשה נמצאת במקום קשה מאוד להשגה; בשניהם התנאים עשו מאמצים משמעותיים ביותר להתקרב אל האשה; ולבסוף, בשניהם השטן מזלזל בתנאים הללו, ואפשר שיש כאן מידה כנגד מידה: הם זלזלו בעוברי עבירה והנה בעל העבירה בעצמו מזלזל בהם. ואכן, רק בשל הכרוז שברקיע שמזהיר מלהתגררות בהם, הוא מניח להם.

השאלות המתבקשות

סיפורים אלו מעלים תהיות רבות הן על פרטי הסיפורים והן באופן כללי. על פרטי הסיפורים יש לשאול, מדוע השטן מניח לתנאים באמצע דרכם, הלא הם כשלו כשאר כל האדם? מתי נשמע הקול בשמים היזהרו בתנאים אלו ובתורתם? אם קודם שהשטן הלך לנסות אותם – אם כן, מדוע הלך לנסותם? ואם רק לאחר שהם כבר הגיעו לאמצע הדרך נשמע הקול - מדוע בשמים המתנינו שהם יגיעו לאמצע הדרך, ורק אז ביקשו להיזהר בהם ובתורתם? ובכלל, מה החשיבות של הפרטים בסיפור, כגון: מדוע חשוב לספר שרבי מאיר הלך על חבל ולא היתה שם ספינה, שרבי עקיבא טיפס על הדקל וכדומה. ואף יש לשאול על סדר הסיפורים: רבי עקיבא היה רבו של רבי מאיר, מדוע אם כן סדר הסיפורים הפוך? או בסגנון אחר: אם המורה חטא, כיצד תלמידו נופל באותו החטא? ולבסוף, מניין אנחנו יודעים את הסיפורים האלו? לא סביר להניח שמקור הידע הוא בתלמידים שסיפרו על כך, שכן התלמידים שראו את רבי מאיר נתלה על חבל מעל הנהר, אפשר שחשבו דברים אחרים להסביר את פשר מעשה רבם, ולכן יש לשאול מה מקור הסיפורים.

תהיות כלליות העולות לנוכח הסיפורים: כיצד ייתכן ששני התנאים מהמפורסמים והמוכרים ביותר, שכל התורה שבעל פה נשענת עליהם, חטאו במחשבה ועמדו לחטוא גם במעשה? מדוע תורתם לא הגנה עליהם? כיצד זה שהם מאבדים עשתונות לנוכח ראיית אשה, וכמעט שנכשלים (לולא רחמי שמים עליהם). שאלה נוספת היא, מה בנוגע להרהורי העבירה שהיו מנת חלקם ברגעים שבהם ניסו

להגיע אל אותן הנשים? והלא 'הרהורי עבירה קשים מעבירה'! ולבסוף יש לשאול, למה הגמרא מספרת לנו זאת? מה המסר העמוק שהגמרא מבקשת להעביר באמצעות הסיפורים הללו?

ראשונים ואחרונים

לאחר העלאת השאלות, ראוי לעיין בלקט נבחר מתוך דברי הראשונים והאחרונים על סיפורים אלו וסוגיות הקשורות אליהם. הריטב"א מנסח את הגישה הכללית שיש לעצב לנוכח סיפורים אלו. לדעתו, המסר של הסיפורים הללו הוא שגם תלמידי חכמים גדולים אינם שולטים בהכרח ביצרם, ואינם יכולים לבטוח בעצמם שלא ייכשלו:

הכל לפי דעת שמים. וכן הלכתא: דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו, אם ראוי לו לעשות הרחקה ליצרו עושה, ואפילו להסתכל בגדי צבעונין של אשה אסור כדאיתא במסכת עבודה זרה. ואם מכיר בעצמו, שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל, מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום אשת איש. והיינו ההיא דרבי יוחנן דיתיב אשערי טבילה ולא חייש איצר הרע. ורבי אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר. וכמה מרבנן דמשתעי בהדי הנהו מטרונייתא. ורב אדא בר אהבה שאמרו בכתובות דנקיט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא, מטעמא דארמין. אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול שמכיר ביצרו. ולא כל תלמידי חכמים בוטחין ביצריהן, כדחזינן בשמעתין כל הני עובדין דמייתנין. ואשרי מי שגובר על יצרו ועמלו ואומנתו בתורה שדברי תורה עומדים לו לאדם בילדותו ונותנין לו אחרית ותקוה לעת זקנתו. שנאמר: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו, וכי"ר.

(חידושי הריטב"א, קידושין פב ע"א ד"ה הכל לפי)

נראה שלדעת הריטב"א, אין מדד כללי עד כמה יש להתרחק מנשים אלא מדד אישי. המדד הוא כמה יראת שמים יש לאדם. אם האדם יודע שהוא מתרגש אפילו מלראות בגד צבעוני של אשה, הרי שאסור לו להסתכל עליו. ואם הוא 'מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא כלל', הרי אז מותר לו להסתכל ולדבר עם נשים, לשאול בשלומן וכו'. הריטב"א מוכיח שהמדד הוא אישי ממספר חכמים שהתירו לעצמם להסתכל על נשים ולדבר עם נשים. למשל: רבי יוחנן שהיה רואה נשים בצאתן מהמקווה; כמה חכמים שהיו מדברים עם גבירות; רב אדא שהיה מניח את הכלה בחתונה על כתפיו ורוקד עימה (גם כשהיא לא בתו...). למרות זאת, הריטב"א מסיים שבפועל אצל רוב בני האדם אין ראוי להקל בזה, ורק מי שהוא חסיד גדול שבקי ביצרו, ובאמת יכול לסמוך על עצמו, רשאי להקל. הריטב"א מביא את הסיפורים שלנו בתור ה'דוגמאות הרעות'. בסיפורים אלו שני תנאים גדולים ביותר נכנעו ליצרם, מה שמראה שלא כל אחד רשאי להקל לעצמו, גם אם הוא תלמיד חכם גדול. ובאמת, רק יחידי סגולה נדירים רשאים להקל בזה. המהרש"א מתייחס לסיפורים אלו כמשקפים תופעה מוכרת אצל תלמידי חכמים. לדעתו, בוודאי היצר הרע שולט יותר באנשים גדולים. כל הגדול מחברו, יצרו גדול ממנו. כלומר, כיון שהם היו חכמים גדולים ממילא יצרם היה גדול. אלא שהתורה מגנא ומצלא, מגנא מייסורים ומצלא מחטא.

לפי זה, אפשר שיש בסיפורים אלו כדי לנחם את האנשים הפשוטים ולדרכן אותם. לנחם בשעה שהם מוצאים את עצמם עומדים לחטוא, שכן הם יודעים שגם אנשים גדולים לפעמים מתאווים לכך, ואף הם זקוקים לעזרת שמים כדי להינצל מלהיכשל בחטא. ולדרכן ללמוד תורה, כדי שהתורה תגן בעדם.¹

מהר"ל עוסק בסיפורים אלו במספר מקומות, ואתייחס לשניים מהם. בספרו 'נתיבות עולם' הוא מסביר שהמסר של הסיפורים הללו הוא שאין בכוחו של האדם להתמודד עם יצרו. כוחו של היצר גדול מכוחו של האדם הפרטי, ורק רחמי שמים על האדם מסייעים בידו להתגבר על יצרו. מסיפורים אלו על שני התנאים מהר"ל יוצר כלל: שני תנאים אלו עמדו להיכשל וכוחם לא עמד להם מול היצר, כל שכן שהאדם הרגיל אינו מסוגל לנצח את יצרו רק בכוחות עצמו.² בחידושו לאגדות חז"ל מהר"ל מפרש ברוח זו את פרטי הסיפורים, ומסביר שרבי מאיר חצה את הנהר ורבי עקיבא טיפס על עץ כדי ללמד על כוחו העצום של היצר, המסוגל להוביל את האדם גם לתוככי המים וגם להעפיל השמימה, אף שפעולות אלו הן בגדר 'דבר נבדל', כלומר פעולות בלתי אפשריות בדרך כלל.³

לצד התובנה העמוקה שמהר"ל מגבש לנוכח סיפורים אלו על אזלת יד האדם כנגד יצרו, מתעצמת השאלה מהיכן ישאב האדם כוחות להילחם ביצרו, החזק ממנו עשרות מונים? איזו מוטיבציה יש לאדם להתמודד, אם הוא יודע מראש שהוא לא יכול לנצח במלחמה בכוחות עצמו? נדמה שפירושו של ה'בן איש חי' נותן מענה לשאלה זו. לדעתו, המסר של הסיפורים הללו הוא הפוך. יש כוח עצום ליצר – אבל יש כוח עצום גם לאדם. אם יש יצר המפיל את האדם לחטא – יש גם חזרה בתשובה המעלה אותו משם. הסיפורים האלו באו ללמד מהו כוחה של תשובה. רבי מאיר ורבי עקיבא 'התלוצצו בעוברי עבירה', כלומר זלזלו לא רק במי שחטא אלא גם במי שעשה תשובה.

¹ זו לשון המהרש"א (חידושי אגדות, קידושין, פרק ד, ד"ה אי לאו כו' הוזהרו בר"מ): 'רצה לומר דודאי היצר הרע שולט יותר בגדולים, כמו שאמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו אלא שהתורה מגנא ומצלא, מגנא מיסורין ומצלת מן החטא, כדאמרינן פרק היה נוטל עיין שם ודו"ק'.

² זו לשון מהר"ל (נתיבות עולם, ב, נתיב כח היצר, פרק ד): 'ובפרק בתרא דקידושין פלימו הוי רגיל לומר גירא בעינא דשטן וכו'... וקאמר שם כי גרם זה שהשטן הביא אותו לידי מכשול, כי מכח התנגדות האדם אל השטן שהוא היצר הרע היה גובר עליו השטן כי אין האדם נחשב נגד כח השטן... לכך אמר שם רבי מאיר הוי מתלוצץ בעוברי עבירה וכו' וכן רבי עקיבא היה מתלוצץ בעוברי עבירה והביאו השטן כמעט לידי תקלה... וכל זה שאם יחשוב האדם כי כח יש בידו לעמוד נגד יצר הרע ושנים שהם מתנגדים זה לזה גובר האחד על השני, ואין האדם יכול לעמוד נגד יצר הרע. ועם כי בודאי יש לאדם לעמוד נגד יצר הרע בכל כחו, אבל לא יחשוב כי יכול להתנגד אליו ולעמוד כנגדו... רק יאמר כי השם יתברך יסלק היצר הרע ממנו, ובזה הוא עצמו אין מתנגד אל השטן כל כך, והדברים האלו אף כי נראים פשוטים הם דברים עמוקים בענין יצר הרע ואין להאריך יותר'.

³ זו לשון מהר"ל (חידושי אגדות, קידושין, עמ' קנא): 'פירוש זה בא לומר כי יצר הרע גובר כל כך באדם, שאף אם הרב נבדל מן האדם, גובר היצר הרע שהוא השטן ומקרב הדבר הנבדל מן האדם. והדבר הנבדל מן האדם [הוא] בשני פנים, כמו שאמר הכתוב: 'לא בשמים היא ולא מעבר לים', וכנגד אלו שנים, אמר מתחלה שהיה דומה אליו השטן שהוא יצר הרע כאשר שעומדת בעבר השני של נהר, ועם כל זה היה היצר הרע גובר בו כל כך עד שעבר הנהר. ולרבי עקיבא אדמי ליה השטן כאשר עומדת בריש דקלא, והיה הדקל גבוה מאוד עד שהיה ראשו בשמים, שזה נחשב גם כן נבדל מן האדם, ועם כל זה היה גובר יצר הרע עד שהיה רוצה לקרב. רק, כי הצדיק הוא דבק בו יתברך, וכמו שאמר אלמלא דמכריזין ברקיע עליך וכו', כלומר שיש לצדיק דביקות למעלה ולכך אין שום רע יכול לו, ואם לא היה זה היה ח"ו מאבד אותו, כי יצר הרע הוא מבקש תמיד להרוג ולאבד את האדם כמו שאמרו בסוכה: יצר הרע מתחדש באדם ומבקש המיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לעמוד שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש המיתו, ושם נתבאר. ולכך אמר: שויחי לדמך כחרתי מעי'.

השטן בא ללמד שיעור בהלכות תשובה. הוא מלמד כמה קשה לאדם להימנע מלחטוא - החטא קורץ לו לאדם, הוא מענג, מפתה ומושך - וכמה קשה לו לחזור בתשובה, ואם בכל זאת הוא חוזר בתשובה, כמה ראוי להעריך אדם זה. ואכן לדעתו, רבי מאיר למד את השיעור היטב:

וכן הועיל דבר מעשה זו שנזדמן לפניו, דאז מעתה הדר ביה, והוה מפליג בשבח תגבורת האדם על היצר, עד שהיה הוא עצמו אומר: הזהרו בי מפני בתי...
(בן יהוידע, קידושין פרק ד, נו ע"א)

לפי ה'בן איש חי', הסיפור שלנו קדם לבקשתו של רבי מאיר: היזהרו בי מפני בתי. כלומר, השגיחו עלי שלא אכשל עם בתי. בקשה תמוהה זו יכולה להתפרש על נקל לפי ההסבר של ה'בן איש חי' רק אם נבין שרבי מאיר חווה 'על בשרו' את כוחו של היצר בסיפור שלנו, והבין שאף בתו עלולה להוות מכשול אם הוא לא יידע להיזהר מפני היצר. וממילא, מתוך דבריו למדנו, שסיפורים אלו נועדו להלל ולשבח את האדם המצליח להתגבר על יצרו ולחזור בתשובה. ה'בן איש חי' גם עונה לשאלה כיצד ייתכן שתנאים אלו חטאו. תשובתו היא שהם לא חטאו. האשה שהם ראו מרחוק הייתה אשה לא אמיתית. שטן בתחפושת נשית. ממילא אין בזה חטא.⁴ ה'בן איש חי' מתייחס גם לשאלת סדר הסיפורים: למה סיפורו של רבי מאיר מופיע לפני רבי עקיבא, הלא רבי מאיר תלמידו של רבי עקיבא היה? תשובתו היא שסדר הסיפורים מלמד על הדרך שבה סיפורים אלו נתגלגלו לידינו. לדעתו, באמת הסיפור של רבי מאיר קרה לפני סיפורו של רבי עקיבא, שהרי אם סיפורו של רבי עקיבא קדם, מן הסתם הוא היה מעביר לתלמידיו את המסר בנוגע לכוחו העצום של היצר, ורבי מאיר תלמידו לא היה מתלוצץ בעוברי עבירה. אך כיון שהסיפור על רבי מאיר קדם, נשאר המורה רבי עקיבא להמשיך להתלוצץ, מה גם שלא היה לו מושג מכך שתלמידו ההולך בעקבותיו, נכשל בעצמו. עד שהמורה רבי עקיבא נכשל גם הוא. או אז, הוא סיפר לתלמידיו את אשר קרהו, ואז רבי מאיר סיפר שגם לו קרה מקרה דומה. אמור מעתה, סדר הסיפורים מלמד על האופן שבו הסיפורים נתפרסמו - על ידי בעלי המעשה בעצמם. ה'בן איש חי' מוסיף כי מכאן יש ללמוד על חסידותם: הם בעצמם גילו לכולם את מה שעבר עליהם ולא הסתירו את הסיפורים המביכים הללו, כדי ללמד לקח - כמה קשה היצר, ועם זאת, כמה גדול מי שמצליח להתגבר על יצרו ועושה תשובה.⁵

⁴ זו לשונו: 'אדמי ליה שטן כאיתתא. הא דעשה באופן זה שהוא נהפך להיות כצורת אשה, ולא נתגרה בהם לחמוד אשה ממש, שיזמן אותה לפניו ויתגרה בו לרדוף אחריה לתובעה, נראה לי בסיעתא דשמיא הטעם: כי דבר זה מן השמים היה לפי שעה, כדי שיודעו לו כח ומעלה של המתגבר על יצרו בעבירה ולא יהיה קל הדבר בעיניו, ואם היה נעשה כן באשה ממש, הנה הנס דאחר כך ניצול מן מעשה עבירה שלא עשה, עם כל זה, לא ניצול ממראה עיניים שראה אותה ונפתה לבוא עליה וחדר אותה, וזה הדבר בעצמו הוא איסור חמור וכמו שכתב בשולחן ערוך אה"ע סי' כא: אסור להביט ביופיה של ערוה... ועל כן נעשה הדבר באופן זה דלא היתה אשה ממש כי אם רוח ודמיון בעלמא שאין בו ממש, דבזה ליכא איסורא (דלא תתורו)... סביר להניח שכיום ה'בן איש חי' לא היה אומר את הפירוש הזה, שהרי אם הוא אומר שאיסור "לא תתורו" מדבר רק על אשה אמיתית הניצבת לפניו, ולא על דמות אשה, אפשר שמותר לראות בטלויזיה נשים לא צנועות, ואין בזה איסור.

⁵ זו לשונו: 'רבי עקיבא הוה מתלוצץ... קשה והלא רבי עקיבא היה רבו של רבי מאיר, והווא ליה לתלמודא להביא מעשה דרבי עקיבא ברישא... ואם כן אחר דרבי עקיבא ראה זה הנסיון... ורבי מאיר דהוה תלמידו... ואמאי נשאר רבי מאיר מתלוצץ בעוברי עבירה...? על כן מחמת קושיא זו עשה תלמודא הכרח גדול דמעשה דרבי מאיר קודם למעשה

פירוש מחודש במעלת היצר

המכנה המשותף של מה שעלה עד כה, הוא התפיסה שהיצר הוא דבר רע, המסוגל להפיל ברשתו גם את גדולי ישראל, והמזל הגדול הוא, לפחות של תלמידי החכמים, שיש תורה שמצילה את האדם ומגינה עליו מפני יצרו. ברם, כאן אני מבקש לטעון טענה שונה, ואולי אף מנוגדת, ולומר שהמסר של הסיפורים הוא דווקא בשבחו של היצר הרע. כן, היצר הרע הוא דבר טוב, טוב מאוד. כפי שאומר רבי נחמן בר שמואל:

הנה טוב מאד זה יצר טוב. והנה טוב מאד זה יצר רע.

וכי יצר הרע טוב מאד, אתמהא!

אלא, שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא נשא ונתן, וכן שלמה אומר: כי היא קנאת איש מרעהו.⁶

(בראשית רבה [וילנא] פרשה ט"ד"ה ר' נחמן)

נחזור לשאלה: ובכן, למה הקדוש ברוך הוא לא אמר לשטן 'היזהרו ברבי מאיר / רבי עקיבא' עוד קודם שהתחיל כל הסיפור, ואז השטן היה נזהר ולא מפתה אותו, כמו שהוא נזהר לאחר ששמע אמירה זאת? מדוע ברקיע (הבת קול) ממתניים עד שרבי מאיר יגיע עד לאמצע הנהר ורבי עקיבא ימצא עצמו באמצע הדקל?

נראה לי שסיפורים אלו לא באו ללמד לא על כוחו העצום של היצר להפיל את האדם (כמהר"ל), ולא על כוחה המופלא של התשובה (כ'בן איש חי'), אלא ללמד על כוחו העצום של היצר בעבודת השם. נראה לי שהמסר הוא שרבי מאיר הפך להיות רבי מאיר בזכות יצרו. רק כאשר היצר מוביל את רבי מאיר לאמצע הנהר מתברר לו, שם באמצע הנהר, שאותו היצר לרדוף ולהשיג אשה הוא אותו היצר בעצמו שהפך אותו לרבי מאיר בעל הנס. רק אז השטן מקבל פקודה לעזוב את רבי מאיר כדי ללמדו מהם הכוחות המובילים אותו לטוב ולמוטב.⁷ בדומה לדברי מהר"ל, שדיבר על כוחו העצום של היצר להוביל את האדם למקומות מופלאים במציאות הפיזית - לקצה השמים ולעבר

רבי עקיבא. ואחר שנעשה מעשה זה עם רבי מאיר לא הגיד המעשה הזאת לרבי עקיבא רבו, כדי שלא יהיה נראה שבא להוכיחו בהגדת המעשה הזאת על דרכו ומנהגו שהיה נוהג להתלוצץ בעוברי עבירה... אבל רבי עקיבא נשאר מתלוצץ כדרכו עד שנודמן מעשה השנית לו עצמו... ואז רבי עקיבא כאשר סיפר מעשה דידיה לתלמידו, אז גם רבי מאיר סיפר לפני רבו ולפני חבריו מעשה דידיה, ונעשו שתיים כהלכתן, שבזה נתחזק הדבר יותר. **ודע, כי בזה נבין קדושה וחסידות של שני גדולי ישראל רבי עקיבא ורבי מאיר, דאף על גב דשום אדם לא היה יודע במעשה שנודמן להם, הם גילו הדבר ולא בושו, כדי ללמד דעת ומוסר לתלמידים ולשאר בני אדם, יהי רצון זכותם תגן בעדנו.**

⁶ וידוע הסיפור המופיע בבבלי יומא ס"ט ע"ב על כך שביטלו את היצר הרע, ולא מצאו ביצה בת יומה בכל ארץ ישראל, וכפי שהיצר עצמו אמר להם: 'חזו דאי קטליתו ליה לההוא כליא עלמא' [כלומר, ראו, אם תהרגוהו יכלה העולם, משום שלא תהא פריה ורביה].

⁷ תפיסה זו של היצר מזכירה את דעתו של רבי יצחק דמן עכו, המובאת בספר ראשית חכמה (שער האהבה, פרק ד): 'וכתב שם הרב רבי יצחק דמן עכו ע"ה במעשיות הפרושים: שמי שלא חשק לאשה הוא דומה לחמור ופחות ממנו, והטעם כי מהמורגש צריך שיבחין העבודה האלוהית כדפירשנו'.

הים, כך גם ניתן לומר ביחס למציאות הרוחנית - היצר הוא זה שדחף את אותם תנאים להגיע להישגים מופלאים במעלות התורה ועבודת ה'.

ייתכן גם שזו הדרך שהגמרא בחרה לתאר את מה שהתחולל בראשו של התנא. כפי הנראה, היתה אשה בעבר הנהר או על הדקל והתנא ניסה להתקרב אליה. באמצע דרכו, הוא תפס את עצמו בכוחותיו הגדולים, ועצר. הגמרא מתארת מאבק איתנים פנימי זה כדו-שיח בין היצר לרקיע, לשמים. דו-שיח זה הוא קודם כול בין רבי מאיר לבין עצמו. רבי מאיר אומר לעצמו: היצר הזה גורם לי להיות בנהר, אני מכניס עצמי לסכנה, נרטב, יש גלים, כמו אדם חסר ערך. ובזה מתגלה גם כוחם העצום של התנאים להתמודד עם יצרם, זה שיכול לבנותם וזה שעלול להכשילם. הרקיע שעוצר את השטן מלהכשיל את התנא, אינו אלא הבנתו של התנא בעצמו את מעלתו של היצר בעבודת ה'. התנא נושא עיניו כלפי הרקיע ומבין כי בשמים מעריכים את כוחותיו העצומים ואת תורתו הגדולה שצמחה על רקע כוחות חזקים אלו, ומתוך כך הוא מחליט לעצור את עצמו.

מכאן מתחדד המסר של הסיפורים הללו באופן אחר. רבי מאיר מבין שתורתו ונפילתו באים מאותו היצר. והסיבה שהוא עומד ברשימת גדולי התנאים קשורה באופן מהותי ליצרו הגדול, זה שהביאו לחיי העולם הבא, וכמעט הכשילו להסתפק בחיי עולם הזה. רבי מאיר כן השתמש ביצר שלו, והפך אותו לקדושה - לרבי מאיר ותורתו. מתוך בחירה הוא לא לקח אותו לצד השני של הנהר, אלא לתורה.

לאור זאת, מובנת הפתיחה המספרת על כך שרבי מאיר היה מזלזל בעוברי עבירה. פתיחה זו היא ביקורת על יחסו המזלזל של רבי מאיר שעליו הוא עתיד להיענש מידה כנגד מידה. עונש זה נובע משום שרבי מאיר לא יכול להרשות לעצמו לזלזל בעוברי עבירה משום שהכוחות המפעמים בהם מפעמים גם בו. אין לזלזל באחרים בעלי כוחות גדולים. ומכאן נראה כי הפירוש של 'כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו', הוא שהגדולה נעשית בזכות היצר וכוחות הדחיפה שקיימים באדם. מתוך כך אנו למדים כי על האדם לקחת את כל התאוות שקיימות בו, כגון תאוות האכילה ותאוות המין, ולהשתמש בהן בדרך של קדושה, וכך יוכלו יצרים אלו להוביל אותו למחוזות מופלאים של קדושה, מחוזות שעדיהם לא היה יכול להגיע לולא יצרים אלו.